

Satis est i CA7

Foredrag under konferansen i Märsta 11. – 13. mars 2005

av Jan Bygstad

Det er en nød innen nyere lutherdom, dvs. de siste 100 – 150 år, at den lutherske kirkefamilie begynner å få de samme symptomer på oppsplitting som en tidligere har bare sett innenfor den reformerte og metodistiske kirketype. Derfor er det også godt og nødvendig at vi som ønsker å holde fast på den evangelisk-lutherske bekjennelse kan møtes og tale sammen.

Temaet jeg har fått å tale om, er vel noe av et nøkkeltema for vår konferanse. Og jeg tror ikke jeg er i stand til å gi endelige svar på alle de spørsmålsstillingene som vi med tiden må tale sammen om. Det er da heller ikke sikkert at det skulle være målsettingen for mitt foredrag. Men det tør vel være riktig å si at en av de viktigste stengsler for enhet og samarbeid oss imellom, ligger i ulik tenkning om kirkelig fellesskap, grunnet i ulik forståelse av CA7.

Jeg tror at jeg skal være så frimodig at jeg innledningsvis skal si noen ord om min egen bakgrunn og vei i disse ting. Som de fleste av dere vet, har jeg vært prest i Den norske kirke – folkekirken – i 20 år, en tjeneste jeg forlot for 5 år siden, for – etter en tids tenkepause – å gå inn i Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn i Norge.

I 1994 ble jeg valgt til formann i FBB, den viktigste bekjennelsesbevegelsen i Norge, innenfor Den norske kirke. Jeg innså den gang fort at det særlig på ett område var mye jeg trengt å lære, nemlig innen *ekklesiologi*. Med en lavkirkelig arv i bagasjen, hadde jeg til da vært fornøyd med et relativt pragmatisk kirkesyn. (Dette var nok for en del betinget rent psykologisk av den norske særordningen i forhold til kvinnelige prester: En hadde "kjørereglene" – en slags gentleman's agreement – som gjorde at norske prester som på grunn av Guds ord ikke kunne godta kvinnelige prester, ikke skulle tvinges til *communio in sacris*. Kjørerreglene har gjort at kvinneprestereformen ikke har skapt like uforsonlige motsetninger i Norge som f.eks. i Sverige.)

Ett år etter at jeg ble formann i FBB, eksploderte homofilisaken i Den norske kirke: Bispemøtet hadde behandlet spørsmålet i to år, og kom i 1995 med en delt uttalelse, der 3 av 11 biskoper gikk inn for aksept av homofilt samliv, vigsel av homofile, samt at samboende homofile også skulle ha adgang til prestedtjenesten. FBB kom da (sammen med KF og SKG) med en offentlig uttalelse, der vi også dro klare ekklesiologiske konsekvenser av vranglæren i bispekollegiet:

Etter det som nå er skjedd, foreligger ingen slik enighet (som CA7 taler om), og dermed heller ingen virkelig enhet i Den norske Kirke. De tre biskoper som vil forsvare homofilt samliv, har med sin vranglære stilt seg utenfor den kristne kirke. Slik vi ser det, bør derfor ingen kristen høre på disse, søke råd hos dem, eller stå i gudstjenestelig fellesskap med dem. For Skriften sier: "Hva har rettferd med urett å gjøre, og hva samfunn har lyset med mørket?" (2. Kor 6,14)

Vi anbefalte m.a.o. et brudd i det kirkelige fellesskap, noe som i sin konsekvens innebærer at vi sa at det er to kirker innenfor den ytre kirkeorganisasjon, den sanne og den falske.

[En viktig konsekvens av denne uttalelsen fra bekjennelsesbevegelse var at flere prester i DnK brøt det kirkelige fellesskap med sine vranglærende biskoper. I Nord-Norge førte dette i sin tur til at flere av disse var med på ordinasjonen av Børre Knudsen til alternativ biskop 1. søn. etter påske 1997. I Sør-Norge var det prost Asle Dingstad som foretok et slikt brudd med sin biskop, Sigurd Osberg. Dette bruddet førte til slutt til at biskopen meldte Dingstad inn for kirkens lærenemnd, det kirkelige organ som i DnK skal behandle omstridte lærespørsmål. Osberg stilte følgende spørsmål til Lærenemnda: Er det tillatt ut å bryte med biskopens tilsyn innenfor rammen av DnK's ordning? I mars 2000 kom Lærenemnda med sin uttalelse, der Dingstad tapte på alle punkter. Hans henvisning til CA 7 og 28 ble ansett som ugyldig, og han ble stilt overfor valget mellom å bøye seg og inngå i fellesskap med biskopen, eller fratse sin stilling. Dingstad valgte det siste, og meldte seg et halvt år senere også ut av DnK. Poenget med Lærenemndas uttalelse var at DnK's ordninger – kirkerett – er tolkningsramme for CA, og dermed de facto også overordnet CA.]

Neste viktige trinn på min vei her, var da Bispemøtet 1997 forbød prestene i Den norske kirke å håndheve kirketukten. Foranledningen var en kirketuktsak i Nord-Norge som hadde vakt betydelig offentlig oppmerksomhet. Biskopene fant at i en folkekirke var det umulig å praktisere bibelsk kirketukt, og fratok derfor prestene denne deres ordinasjonsrett. For mitt vedkommende betød det at når Luther i "Von den Konziliis und Kirchen" beskriver *nøklene* som ett av kirkens syv kjennetegn, hadde Den norske kirke dermed mistet et avgjørende kjennetegn på den sanne kirke.

Sammen med de økumeniske traktater som Den norske kirke offisielt sluttet seg til i disse årene (bl.a. Porvo, Joint Declaration og Leuenbergkonkordien), medførte dette at jeg ble tvunget til å se i øynene at DnK ikke lenger kunne sees på som en sann evangelisk-luthersk kirke. De økumeniske traktatene, som jo er kirkelig forpliktende dokumenter, betyr i praksis at den lutherske bekjennelse må tolkes i lys av disse, noe som innebærer at en *realiter* har endret kirkens fundament. (Dette betyr ikke at troen ikke kan overleve innenfor DnK, men dette kan kun skje i isolerte "lommer" der Ordet forkynnes rett. Som kirkefellesskap mener jeg DnK ikke lenger kan betraktes som evangelisk-luthersk). DnK er med disse trådt inn i faktisk kirkefellesskap med metodistkirken, den anglikanske kirke, samt den reformerte kirkefamilie. Typisk for disse økumeniske dokumenter er at en skaper en fiktiv enhet ved bruk av upresise læremessige formuleringer, formuleringer som enhver kan tolke slik han vil. Dette står i skarp kontrast til det teologiske arbeid som foregikk i reformasjonsårhundret, og som kan sees som et veldig teologisk *presiseringsarbeid*. "Troen gleder seg ved klarhet!"

Med dette var jeg for egne del på vei ut av DnK og på søken etter en kirke som har bevart bekjennelsen. Resten kjenner dere, jeg er nå prest i DELK.

Det nye testamente

Når vi skal se på spørsmålet rundt *kirkens enhet*, blir det nødvendig ikke bare å se på CA7, men først og fremst også på vitnesbyrdet i NT. Her kan det bare bli et ganske kort og oversiktsmessig riss av noen av de sentrale tekster som kommer i betraktning. Jesu yppersteprestlige bønn (Joh 17) har vært sentral i den økumeniske bevegelse. Dette er ikke tilfeldig. For når Jesus ber om at hans venner skal være ett, ligger det også et Herrens kall i dette. Den kristne menighet kan ikke stille seg likegyldig til det Jesus ber om! Formuleringen i Joh 17,21.23 lyder nøyaktig

*ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν σοί, - - -
ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ᾧσιν τετελειωμένοι εἰς ἓν, - - -*

Jesus taler altså ikke om å bli til ett, men å være ett. Faderen bønnehører Sønnen gjennom å skape denne enhet som er *i ham*. Enheten er i Joh 17 trinitarisk begrunnet, dvs. at kirkens

enhet hviler i Guds enhet. Det spesifikt kristne fellesskap konstitueres av at den enkelte troende står i livssamfunn med Kristus, og derfor står i *koinonia* med hverandre:

Det som var fra begynnelsen, det som vi har hørt, det som vi har sett med våre øyne, det som vi betraktet og våre hender rørte ved, om livets Ord – og livet ble åpenbaret, og vi har sett det og vitner og forkynner dere livet, det evige, som var hos Faderen og ble åpenbaret for oss – det som vi har sett og hørt, det forkynner vi for dere, for at også dere kan ha samfunn med oss. Og vårt samfunn er med Faderen og med hans Sønn, Jesus Kristus. 1 Joh 1, 1 - 3

Det er et *middelbart* fellesskap, noe Paulus uttrykker i det sentrale nattverdordet i 1Kor 10,16f:

Velsignelsens kalk som vi velsigner, er den ikke samfunn med Kristi blod? Brødet som vi bryter, er det ikke samfunn med Kristi legeme? 17 Fordi det er ett brød, er vi ett legeme enda vi er mange. For vi har alle del i det ene brød.

Dette *koinonia* virkeligjøres gjennom nådens midler – nattverden og dåpen – og er derfor virket av Gud:

For med én Ånd ble vi alle døpt til å være ett legeme, enten vi er jøder eller grekere, treller eller frie. Og vi har alle fått én Ånd å drikke. 1 Kor 12, 13

Når M. Luther taler om dette, understreker han – til forskjell fra romersk teologi – at den sanne kirke ikke er en institusjon, men er et åndelig samfunn som består av alle som lever i troen på Jesus.

I Efeserbrevet utvikler apostelen dette videre:

Det er ett legeme og én Ånd, likesom dere òg ble kalt med ett håp i deres kall. Det er én Herre, én tro, én dåp, én Gud og alles Far, han som er over alle og gjennom alle og i alle (4, 4 – 6).

Og videre:

– inntil vi alle når fram til enhet i tro på Guds Sønn og i kjennskap til ham, til manns modenhet, til aldersmålet for Kristi fylde (4,13),

I fortsettelsen taler apostelen så om kirken som *Kristi legeme*, et rikt bilde som også gir uttrykk for enheten i kirken. Apostelens tale om dette i Ef 4,4 – 14 tjener som grunnlag for formaningen i begynnelsen av kapittelet:

Jeg formaner dere altså, jeg som er en fange for Herrens skyld, at dere vandrer *slik det er verdig* for det kall dere er kalt med, med all ydmykhet og mildhet, med langmodighet, så dere bærer over med hverandre i kjærlighet, og *legger vinn på å bevare Åndens enhet i fredens sambånd*. Ef 4, 1 – 3

Slike formaninger møter vi flere steder i NT (se f. eks. Gal 5,19ff hvor ”splittelse og partier” regnes blant kjødets gjerninger) hvor også splittelsens problem taes opp eksplisitt. Her er det særlig menigheten i Korint som gir oss flere aktuelle innspill. I innledningskapittelet tales det om partivesenet i menigheten, og apostelen sier i denne sammenheng:

10 Men jeg formaner dere, brødre, ved vår Herre Jesu Kristi navn, at dere alle må føre samme tale, at det ikke må være splittelse blant dere, men at dere må være fast forenet i samme sinn og samme tanke. 11 For av Kloes folk er det blitt meg fortalt om dere, mine brødre, at det er stridigheter blant dere. 12 Jeg sikter til dette at hver av dere sier: Jeg holder meg til Paulus, jeg til Apollos, jeg til Kefas, jeg til Kristus. 13 Er Kristus blitt delt? - - - 1 Kor 1, 10 - 13

Motsatt peker apostelen senere i det samme brevet på at skille også kan være nødvendig:

For det må være partier blant dere, for at de ekte kan bli åpenbare blant dere. 1 Kor 11,19

Skal vi her skille mellom legitim og illegitim splittelse, er spørsmålet om splittelsen skriver seg fra kjødelig selvhevdelse (individuell eller kollektivt), eller om den kommer av nødvendig læremessig eller moralsk avgrensning. Den første kommer normalt til uttrykk i læretukten, det

siste i kirketukten. I Gal 2,5 har vi et meget sterkt eksempel på hvordan apostelen opptrer i møte med vranglære:

Men ikke et øyeblikk vek vi eller gav etter for dem, for at evangeliets sannhet skulle stå fast hos dere.

Når det gjelder evangeliets sannhet, er det intet kompromiss eller diplomatisk forhandlingsvilje. Dette gjøres også til gjenstand for apostolisk formaning:

Men jeg formaner dere, brødre: Hold øye med dem som volder splittelse og anstøt imot den lære som dere har lært. Vend dere fra dem! Rom 16, 17

Nå ser det ut til at de skillelinjer apostelen er inne på i 1Kor 11,19 ikke har ført til avgrensning verken i form av lære- eller kirketukt. En må da spørre seg hva han så sikter til?

Luther

Luthers ekklesiologi springer som alt annet i hans teologi frem av arbeidet med Skriften, og er en direkte konsekvens av hans soteriologi og nådemiddelforståelse: *Kirken* står og faller med artikkelen om rettferdiggjørelsen.

Kirken er i Luthers teologi først og fremst *communio sanctorum* – de helliges samfunn. Den er Kristi legeme, og består av alle som i troen på evangeliet er født på ny gjennom nådens midler. Kirkens enhet er enhet i sannheten, og hviler i at Kristus er kirkens hode (ikke paven), og at alle troende har Ånden. Derfor er den sanne kirke ikke en empirisk konstaterbar størrelse, men er gjenstand for tro, slik også enheten er det: Nicenums *unam sanctam* er noe vi i tro bekjenner, ikke noe vi uten videre kan se. Luthers formulering i ”Om den trellbundne vilje er blitt klassiske her:

Det er nødvendig at alt som skal tros, må være skjult (opus est, ut omnia quae creduntur, abscondantur)¹ .... Kirken er skjult, de hellige er ukjente (Abscondita est ecclesia, latent sancti).²

Likevel har denne usynlige kirke synlige kjennetegn – *notae ecclesiae*: Disse er først og fremst forkynnelsen av evangeliet, dåp og nattverd. I en rett kirke vil det være en ordnet forvaltning av disse nådens midler, og dette konstituerer den synlige kirke så vel som den usynlige: Det som frelser et menneske, er det samme som skaper kirke. Innenfor denne synlige kirke, der det også er mange hyklere og onde, finnes den sanne, usynlige kirke.

I Store Katekisme skriver han:

Hvis en skulle gjengi det ("communio sanctorum") tydelig på vårt språk, måtte en kalle det noe helt annet. For ordet "ecclesia" betyr egentlig en forsamling. - - - Det skulle derfor på vårt språk egentlig hete en kristen menighet eller forsamling, eller aller best og klarest *en hellig kristenhet*.

Heller ikke skulle ordet "communio", som er føyd til, oversettes med samfunn, men *menighet*. - - - Det rette uttrykket på vårt språk skulle være *de helliges menighet*. Det er en menighet hvor det ikke er annet enn bare hellige, eller, for å si det enda klarere: en hellig menighet. - - - Meningen og innholdet av denne tilføyelse er altså dette: Jeg tror at det er en hellig liten flokk og menighet på jorden, som består av bare hellige, under ett overhode, Kristus, kallet sammen ved Den Hellig Ånd, i én tro, ett sinn og én mening, med mange slags gaver, men med den samme kjærlighet, uten sekter og partier.

---

¹ WA 18,633; AE 33,62

² WA 18, 652; AE 33,89

Luther gjør i sin kirketenkning rent bord med den romersk-katolske kirkeforståelsen ved tre kraftige slag:

1. Avvisningen av pавens autoritetskrav,
2. Forkastelsen av den kanoniske rett,
3. Gjenoppdagelsen av det allmenne prestedømme.

Bekjennelsen

Confessio Augustana oppstår i en bestemt historisk kontekst, og får store historiske konsekvenser. En kan med full rett si at med CA og tilblivelsen av den lutherske kirke, får vi *den første konfesjonelle kirkedannelse i ordets moderne betydning*. Senere kommer de reformerte kirker til, og disse definerer likeledes sin identitet ut fra ulike bekjennelser; det samme gjør også den romersk-katolske kirke i og med Tridentinerkonsilet. (Forløpere for det som her skjer på 1500-tallet har vi i en viss forstand i Oldkirken, idet en der også fikk kirkedannelser som brøt med storkirken, f.eks. montanisme og donatisme, og senere den nestorianske kirke. Disse definerte seg imidlertid ikke ved hjelp av eksplisitte *bekjennelser*.)

Da Philip Melancton skrev den bekjennelse som skulle avlegges på riksdagen i Augsburg sommeren 1530, var han seg bevisst at dette var *et økumenisk dokument*. Det var en bekjennelse som hadde som mål – om mulig – å bygge bro over den kløft som hadde åpnet seg i kristenheten. Dette settes det uttrykkelig ord på i fortalen til CA. Målet med riksdagen og religionssamtalene der må være at stridighetene

- må bli bilagt og ført tilbake til den ene, udelte sannhet og den kristne enighet, slik at én ren og sann religion må dyrkes og bevares av oss for fremtiden, og, likesom vi lever og kjemper under én Kristus, også på samme måte må kunne leve i enighet og samdrøktighet i én kristen kirke.

Det læremessige innholdet i CA gir uttrykk både for det *minimum* og det *maksimum* som etter luthersk forståelse må ligge til grunn for kirkelig enhet. Dette er det kirkeartikkelen setter ord på:

Vi lærer at det alltid vil forbli én hellig kirke. Kirken er forsamlingen av de hellige, der evangeliet blir lært rett, og sakramentene blir rett forvaltet.

Til virkelig enhet i kirken, *er det nok* (satis est) å være enige om evangeliets lære og forvaltningen av sakramentene. Det er *ikke nødvendig* (non necesse) at det alle steder er ensartede menneskelige tradisjoner, former eller seremonier som er fastsatt av mennesker. Som Paulus sier: "Én tro, én dåp, én Gud og alles Far:" Ef4,4-5

Artikkelen gir både en kirkedefinisjon, samtidig som den bestemmer vilkårene for enhet i kirken. Artikkelen er en pregnant formulering av det kirkesyn reformatorene har utviklet i årene frem til 1530, og er preget av to fronter: Mot Rom og mot svermerne.

Fronten mot Rom kommer ikke frem gjennom noen antitese: "Kirken er ikke ...". I stedet griper Melancton tilbake til ordene i Apostolicum – *communio sanctorum* – dog med én viktig endring: Han erstatter ordet *communio* med *congregatio*. I dette ligger det en bevisst grensedrøgning i forhold til Roms institusjonelle kirkesyn, som gjør det kirkelige system og hierarki, den ytre synlige organisasjon til den egentlige kirke. Det er Luthers forståelse av kirken som *Kristi legeme* som ligger bak, en forståelse som altså gjør at kirken etter sitt vesen forblir usynlig fordi dens hode, Kristus, er himlene og derfor ikke kan sees. Enhetskriteriet som følger i artikkelen, utgjør likeledes en bevisst front mot Rom: Det er ikke paven som konstituerer enheten, men den rette forkynnelse av evangeliet og den rette

sakramentsforvaltning som skjer i lokalmenigheten, - derfor *congregatio*. Det romerske kirkesynet er dypest sett et stykke herlighetsteologi.

I Konfutasjonen går Johan Eck sterkt i rette med CA 7 og beskylder lutheranerne for donatisme. I Apologien undrer Melanchton seg over dette, idet han spør om Eck ikke har lest artikkel 8:

Kirken er egentlig forsamlingen av de hellige og virkelig troende. Likevel er det tillatt å bruke sakramenter som er forvaltet av onde mennesker. For mange hyklere og onde mennesker er blandet inn i kirken i dette livet, [slik Kristus sier: "På Mose stol sitter de skriftlærde og fariseerne. Alt det de sier skal dere derfor gjøre og holde. Men det de gjør, skal dere ikke rette dere etter." Matt 23,2-3.] Både sakramentene og Ordet er virksomme på grunn av Kristi innstiftelse og befaling, selv om de overrekkes av onde mennesker.

Vi forkaster dem som nekter at det er tillatt å benytte de ondes tjeneste i kirken, og mener at onde menneskers tjeneste er unyttig og uten virkning

CA7 og CA8 må leses i lys av hverandre, idet den siste artikkelen først og fremst handler om den synlige kirke. Med denne artikkelen avvises sammen med donatismen også svermernes drøm om rene menigheter. Her i verden er dette ikke mulig, slik også vitnesbyrdet i NT klart viser.

Fronten mot svermerne kommer i CA7 til uttrykk i bestemmelsen av *hvor* den sanne kirke er å finne: Det er den lydelige evangelieforkynnelse, det *ytre ord*, og de *ytre sakramenter* som forteller hvor *congregatio* er. Ord og Sakrament er *notae ecclesiae*, kirkens kjennetegn, og disse kjennetegn er samtidig de midler Gud bruker for å skape og opprettholde sin kirke. Den usynlige kirke fremtrer der det er en ordnet forvaltning av nådens midler (jfr. CA 5). Den lutherske kirkedefinisjonen er derfor *paradoksal*: Den sammenholder det synlige og usynlige på en slik måte at den ene ikke kan være uten det annet. Spiritualismen hos svermerne definerte derimot den sanne kirke ut fra den enkelte troendes hellighet og subjektive åndsfylde, (eller – som hos Calvin – ut fra Guds skjulte utvelgelse). I tråd med dette vil svermernes enhet bestå i den gjensidige anerkjennelse og gjenkjennelse av hverandres åndelighet og hellighet. Dette gjør at kirkedefinisjonen kommer til å hvile på gjerningsrettferdighet, og fører dermed – likesom romersk ekklesiologi – til herlighetsteologi. Når Luther senere, i de Schmalkaldiske artikler tar opp forholdet til svermerne, er han langt mer eksplisitt enn CA7:

Vi fastholder da, at Gud ikke gir noen sin Ånd eller nåde unntatt gjennom eller med det forutgående, ytre ord. Dermed kan vi holde stand over for svermerne, som skryter av, at de har fått Ånden uten ordet og forut for det. - - - Det er alt sammen den gamle Djevel og slange, som også gjorde Adam og Eva til svermere og førte dem fra Guds ytre ord over i åndelighet og egne meninger. - - - Kort sagt, svermeriet sitter i Adam og hans barn fra syndefaldet av og inntil verdens ende. Dets gift er inngytt og innplantet i oss av den gamle drage. Og det er opprinnelsen, kilden og kraften bak alle kjetterier, også pavedømmet og muhamedanismen. Derfor må og skal vi stå fast på, at Gud ikke vil handle med oss mennesker på annen måte end gjennom sitt ytre ord og sakramenter. Alt annet, som gir seg ut for å være Helligånd, men som er uten et slikt ytre ord eller sakramentene, det er fra Djevelen. (Schmalk. Art. III, VIII)

- - -

Når Melanchton bruker ordene *satis est* – det er tilstrekkelig – om ord og sakrament som enhetskriterium, skal vi for det første merke oss at han dermed understreker at det som konstituerer kirken, også er det som konstituerer dens enhet. Tenker Melanchton nå på den *synlige* eller den *usynlige* kirkes enhet? Svaret er *begge*. Nådemidlene definerer ikke bare den sanne kirkes væren og vesen, men også kirkens synlighet. Det er i samlingen om disse *ytre*, *synlige* midler kirken trer frem.

Videre er det å merke seg at uttrykkene *satis est* og *non necesse* begge er sentrale begreper i formal logikk. Som kjent inngikk både logikk og retorikk i den klassiske (ut-)dannelse som reformatorene hadde. De kunne sin Aristoteles. CA7 sier to ting om kirkens enhet:

- det er *tilstrekkelig* å være enige om evangeliets forkynnelse og sakramentenes forvaltning, og
- det er *ikke nødvendig* at det alle steder er ensartede menneskelige tradisjoner, former eller seremonier som er fastsatt av mennesker.

Det siste punktet utfoldes videre i CA 15 og 28.

Poenget med disse to punktene er at det her skjelnes mellom *menneskelig* og *guddommelig rett* (*ius humanum* og *ius divinum*). Paven og romerkirken påberopte seg retten til å innstifte nye seremonier og tradisjoner som kunne være nødvendige til frelse. Som eksempel kan nevnes pilegrimsreiser og faster som medvirkende til å erverve syndenes forlatelse. Reformatorene avviser dette indignert og konsekvent. Retten til å regulere denne slags ordninger har en kun i kraft av *ius humanum*, og det er derfor noe som ligger inn under den kristne frihet. Gjør en som Rom, og hevder at dette også er ifølge *ius divinum*, får man en lære som ødelegger troens hovedartikkel – CA4 –, og med det også den kristne frihet.

Det som er fastsatt etter guddommelig rett, er forkynnelsen av evangeliet og forvaltningen av sakramentene. Enighet om dette er *tilstrekkelig*, dvs. at der kreves ikke noe mer, noe *i tillegg til* en slik enighet for at en sann enhet skal foreligge.

Samtidig er det interessant nettopp fra et rent logisk synspunkt at Melanchton bruker det logiske *satis est* og ikke i stedet *necesse est*. En kan spørre seg hvorfor Melanchton ordlegger seg slik. Er det kun uttrykk for hans "*leise treten*"³, eller har dette også teologiske implikasjoner? Vi vet av andre skrifte fra Luthers hånd, f.eks. sendebrevet til menigheten i Leisnig (1523) at en ny kirkedannelse ikke lå innenfor Luthers horisont. Hans mål var å rense den eksisterende katolske kirke. Når deres erkebiskop ikke vil gi dem evangeliske prester, anbefaler han derfor menigheten å ta saken i egen hånd, og på grunnlag av læren om det allmenne prestedømme selv å ordinere prester. At dette brøt med kanonisk rett, og at slike prester ble stående uten suksessen, bekymret ham ikke. Den slags hørte ikke med til kirkens *esse*, men kun til den *bene esse*. Det var også håpet om å få gjenreist den katolske kirke som lå bak at de lutherske møtte på riksdagen i Augsburg, og dette håp holdt seg enda levende i noen år. Når reformatorene venter at det endelig skal bli noe av et allment konsil i 1537 – og de forfatter *Schmalk. Art.* og *Tractatus*, er dette håpet imidlertid nærmest oppgitt.

Hvordan dette nå enn har vært, er meningen i praksis at den *consensus* om evangeliets forkynnelse og sakramentenes forvaltning som artikkelen taler om, både er *tilstrekkelig* og *uunnværlig* vilkår for enhet.

[Det for øvrig kan ha sin betydning å være oppmerksom på at CA7 også – realiter – er en gudstjenestedefinisjon. Evangeliets rette forkynnelse og den rette forvaltning av sakramentene er jo det som konstituerer den sanne gudstjeneste. Også dette må sees i sammenheng med CA5:

For at vi skal komme til denne tro, er det innstiftet en tjeneste med å lære evangeliet og meddele sakramentene. For ved Ordet og sakramentene som midler blir Den Hellige Ånd gitt, han som frembringer troen, hvor og når Gud vil, i dem som hører evangeliet. - - -

---

³ Uttrykket er hentet fra Luthers svarbrev av 15. mai 1530 på Philip Melanchtons utkast til CA, der han bl.a. skriver: Utkastet "gefällt mir sehr gut und ich weiss nichts daran zu verbessern noch zu ändern. Es würde sich auch nicht schicken, denn so sanft und leise kann ich nicht treten".

Samtidig er det klart at *hvordan* en evangelisk-luthersk gudstjeneste skal ordnes rent liturgisk, er et adiaforon. Her er det *ikke nødvendig* å se likt på tingene, eller å ha samme ordninger. Dette ser vi også i hvordan Luther arbeider med liturgiske spørsmål. I 1523 gir han ut *Formulae Missae*, som i alle hovedledd er identisk med den romerske messe, bare at alt som er i strid med Skriften er rensset ut. Nyttår 1526 kommer så *Deutsche Messe*, der Luther foreslår tre forskjellige gudstjenesteformer og –ordninger. Likeledes ser vi at der lages en rekke forskjellige gudstjenesteordninger i de lutherske land, uten at det får noen splittende betydning. Det som er *conditio sine qua non* er CA7's understreking av ord og sakrament.]

Det avgjørende spørsmål når en skal tale om de konkrete konsekvenser av CA7 med henblikk på kirkelig enhet, er hvordan en forstår begrepene "enighet" – *consentire* –, og "evangeliets forkynnelse" – *doctrina evangelii* .

Leif Grane mener i sin kommentar til Augustana at *doctrina evangelii* nettopp sikter til den faktiske forkynnelse, og ikke først og fremst til dogmatisk konsensus. Dette begrunner han bl.a. i at CA er før-konfesjonell. Likeledes hevder han at den enhet CA7 taler om, først og fremst er en *åndelig* enhet, ikke en synlig, empirisk enhet. Anders Nygren går enda lengre og hevder⁴ at CA 5 og 7 ikke taler om annet enn *at* det må være en evangelieforkynnelse, men at det ikke sies noe om *hvordan* denne skal være, altså gir en nærmere innholdsbestemmelse av forkynnelse og sakramentsforvaltning: Det evangelium bekjennelsen taler om, er ikke en doktrine, men et dynamisk, kraftfullt ord, "Guds mektige gjerning til menneskets frelse" som lyder i det proklamerte ord. Holsten Fagerberg⁵ tar dette opp og tilbakeviser hele tanken ettertrykkelig: For hva slags forkynnelse inneholder ikke også *dogma*? Han siterer Apologien:

Dersom en kristen kirke skal finnes og forbli, må den rene lære om Kristus og rettferdiggjørelsen holdes oppe. Ap IV, 377.

Hva hører så med til *doctrina evangelii*? Hvor *omfattende* skal en si at en slik enighet må være? Nettopp her er det at problemene virkelig blir akutte. En står her overfor en rekke konkrete problemområder som griper inn i vår konkrete situasjon i dag.

La oss ta noen konkrete eksempler: Hører forståelse av ordet "dag" i 1Mos 1 med til evangeliet, slik at en må være enige om dette dersom det skal være grunnlag for prekestol- og alterfelleskap? Hva med spørsmålet om skilsmisse – gjengifte? Læren om "verdens rettferdiggjørelse"? Kvinnelige prester? Kirketukt og spørsmålet om åpent eller lukket nattverdbord? Her vil det være vidt forskjellige oppfatninger mellom brødrene.

For min egen del er jeg neppe i stand til å gi endegyldige svar på disse spørsmålene. Men jeg vil peke på et par viktige momenter som må være med når en skal drøfte dette:

1. *Doctrina evangelii* kan neppe sikte til ordet evangelium i dets snevre betydning, dvs. evangelium til forskjell fra loven. I så fall ville dette innebære – som en også kan se det i debatten i folkekirkene – at f.eks. uenighet om homofili ikke kan regnes som kirkesplittende, ei heller uenighet om kvinnelig prester.
2. Dette innebærer at ordet *evangeliet* her må forstås i sin vide betydning (slik vi har det f.eks. i evangelieskriftene), dvs. at det betegner frelsesåpenbaringen som helhet slik den er gitt oss i Den hellige skrift, enten det når dreier seg om lov eller evangelium, skapelse eller forløsning. Dette gir seg bl.a. også av det faktum at Lille Katekisme også hører med blant bekjennessskriftene, der budene har en sentral plass. Denne

---

⁴ I STK 1957, s. 65 – 74.

⁵ *A new look at the Lutheran Confessions*, CPH, St. Louis 1988.

bruken av ordet var også vanlig i senmiddelalderen, - en kunne tale om "evangeliet" slik vi taler om "kristendommen".

3. Dermed tvinges vi til å si at det er Den hellige skrift som frelsesåpenbaring som setter kriteriene for hva det må være enighet om. Er en uenig med Skriften, er en uenig med Kristus, og da er enhet også umulig: *Quod est biblicum, christianum* – "(Bare) det som er bibelsk, er kristent". Dette innebærer at ethvert brudd med Bibelens autoritet, vil umuliggjøre sann enhet.
4. Men hva om en er enige om lydigheten mot Skriften, men forstår og tolker konkrete skriftord forskjellig? Med dette stilles vi – som i så mange andre spørsmål i dag – overfor det hermeneutiske problem. Dette er interessant nok CAs tyske tekst inne på i artikkel 7. Her tales det bl.a. om at:

- evangeliet skal forkynnes på enig måte *etter sin rette mening* –

Denne siste formuleringen er viktig. Den sier jo at det er noe som er Skriftens *mening*. Vi vet at den rette *mening* det her er tale om, er at Skriften må leses og forkynnes i lys av *lov og evangelium*. Den rette deling av lov og evangelium er kjennetegnet på den rette teologi, å blande lov og evangelium fører med seg alle slags nød for samvittighetene, vrang lære og ugreie i menighetene.

Det er ikke uvanlig i denne sammenheng å sette opp et skille mellom *sentrale* og *perifere* sannheter i troen. Eksempelvis sies det i en utredning om DnK's forhold til de økumeniske bevegelser fra 1977⁶:

CA7 forutsetter ikke en omfattende teologisk konsens som grunnlag for kirkens enhet, men begrenser seg til *evangeliet*, som presenteres i forkynnelse og sakramenter. Innholdsmessig må dette evangeliet forstås i lys av de grunnleggende utsagn i de foregående artikler om det som er nødvendig for rettferdiggjørelse av tro. - - - Overalt der dette samme evangelium presenteres, er den ene sanne kirke til stede ... Kirkens enhet grunner seg ikke på anerkjennelse av et læresystem, men på enhet m.h.t. evangeliets sentrale innholdsmomenter ...

I lys av Skriften og vår kirkes bekjennelse må vi se *evangeliet* som kirkens enhetsgrunn ... Evangeliet har et bestemt saksinnhold. Det må utlegges som *elementær omtale og tolkning av frelseskjensgjerningene*, og fremtre som personlig tilegnelse av frelsens gaver ...

Det interessante med denne måten å tenke på, er at en gjør CA 1 – 6 til den nødvendige innholdsbestemmelse av evangeliet, mens en uttrykkelig avviser at artiklene som følger etter har en slik grunnleggende enhetsbetydning! De første hører med til *articuli fundamentalis*, de siste til *summa doctrinae*, som er *non fundamentalis*.

Til dette må vi si at rett nok kan en skjelne mellom sentrale og ikke-sentrale sannheter i Skriften. Det gjør også reformasjonsfedrene. Men Skriften selv gir intet grunnlag for å si at fornektelse eller fordreining av ikke-sentrale sannheter i Skriften skulle være i samme klasse som adiafora, og som det følgelig ikke er nødvendig å enes om. Eller at det som bekjennes i CA 9 – 21 skulle høre til "de frie ting", - hva da med f.eks. realpresensen?!

En annen måte å skjelne mellom sentrale og ikke-sentrale sannheter i troen, finner vi den klassiske lutherske tenkningen i forbindelse med spørsmålet om det kan være sanne Guds barn også innenfor heterodokse kirkesamfunn. Her har den lutherske kirke alltid svart et utvetydig "ja": Så sant et menneske i sitt hjerte tror på Kristi frelseskjensgjerning i vårt sted og for vår skyld – *satisfactio vicaria* – hører det også til *una sancta*. At det så ikke hører til en

---

⁶ Den norske kirkes økumeniske engasjement. Utredning fra et utvalg oppnevnt av Bispemøtet 1974 (den såkalte *Tranakomiteen*), Oslo 1977, s. 176ff.

ortodoks kirke i organisatorisk forstand, kan ha flere grunner: Manglende forståelse og undervisning o.l., noe som ikke nødvendigvis hindrer et menneskes frelse, men som i høy grad kan representere en fare for frelsen.

Til sist også noen ord om *consentire*. Her vil det primært være to måter å tenke om hva en skal legge i dette begrepet:

1. Den oppfatning som vil sette krav til det som *faktisk og aktuelt* læres og forkynnes i et kirkesamfunn. Om dette må der ikke råde uenighet, og denne enighet må så innholdsbestemmes ut fra det vi har talt om over.
2. For det andre det syn – som jeg selv også hadde i min tid som prest i Den norske kirke, nemlig at *så sant kirken hadde en luthersk bekjennelse*, dvs. at dette var kirkens fundament både i *åndelig* og *kirkerettslig* forstand, og dermed det som skulle være normativt grunnlag for alt som skjer i kirken, var dette den viktigste enighetsgrunn. Kirken kunne da tåle mange slags avvik så lenge fundamentet stod fast. Det var jo *vi* som stod for og forkynnte den sanne lære, og derfor kunne vi si: ”Det er vår kirke” – selv om mange leiesvenner hadde sneket seg inn.

I tråd med det siste punktet har det vært vanlig å si blant de bekjennelsestro innenfor folkekirkene at ”vi blir stående til vi blir kastet ut”! Slik var det jo med kirkens reformator: Han ønsket ikke å etablere noen ny kirke, bare å rense den gamle. Men fordi han ble ”kastet ut” – underlagt både det lille og det store bann, ble den lutherske kirke til ut av nøden.

Dette er uten tvil historisk korrekt. Likevel har denne oppfatning også betydelige problemer heftet ved seg. For det første er jo saken den at det i dag er umulig å bli kastet ut av folkekirkene. Det finnes ganske enkelt ingen lovgivning for ekskommunikasjon i de nordiske folkekirker. Derfor vil en i prinsippet kunne bli stående med formelt medlemskap til evig tid. Den eneste type sanksjonshandlinger som finnes i folkekirkene, er overfor ordinerte prester. Disse kan fratas sine presterettigheter, noe som eksempelvis er skjedd med Børre Knudsen i Norge, og nå sist Arne Olsson i Sverige.

For det andre fører dette til at bekjennelsestro lutherdom de facto reduseres til en skoleretning blant mange andre innenfor det storkirkelige fellesskap slik H. Sasse skriver om dette i en kjent artikkel fra 1961⁷. Ens blotte eksistens innenfor storkirken blir en del av den kirkelige pluralisme. En er tålt, men såre upopulære. Dette gjør at de som blir stående igjen innenfor folkekirkene – med all den kamp og smerte det medfører – kommer til å beholde et av kjennetegnene på den sanne kirke som vi som har gått ut og står i små bekjennelseskirker mangler, nemlig korset⁸. Denne situasjonen fører til at spørsmålet om ”hvorvidt vi har noen eksistensberettigelse i kirken” stilles. Hvordan dette besvares fra det folkkyrkliga establishment i Sverige, vet dere bedre enn jeg. I Norge har avgående Oslobiskop Gunnar Stålseth nylig offentlig stilt spørsmålstegn ved Norsk Luthersk Misjonssambands tilhørighet til folkekirken. Noe som har avfødt indignerte reaksjoner fra dette hold.

Det denne måten å tenke på innebærer rent ekklesiologisk, er at en må forstå seg selv som *ecclesiola in ecclesia*. Dette er en ikke uvanlig tanke innenfor de lutherske kirkene siden pietismens tid, men har faktisk også noe av sin rot i det Luther skriver i *Deutsche Messe*:

---

⁷ *Article VII of the Augsburg Confession in the present crisis of Lutheranism*. Letters to Lutheran Pastors no. 53, April 1961. Trykt i *We Confess anthology*, CPH, St. Louis 1999, III s. 40ff.

⁸ Korset er det 7. og siste kjennetegnet på den sanne kirke i Luthers ”Von den Konzilien und Kirchen” av 1538.

Den tredje form for gudstjeneste, som skulle være i overensstemmelse med den rette evangeliske orden, skulle derimot ikke afholdes offentligt blandt alle slags folk. Det skulle være for dem, der for alvor ville være kristne og bekende evangeliet med hånd og mund. De skulle indskrives med navn og samles i et hus til bøn, til skriftlæsning, til dåb, til modtagelse af nadveren og til at udøve andre kristelige gerninger. Inden for en sådan orden kunne man kende, straffe, forbedre, udstøde eller bandsætte dem, der ikke levede som kristne, efter Kristi regel i Matt 18, 15 ff.

[Her kunne man også pålægge de kristne en almindelig givertjeneste, som man villigt gav og uddelte blandt de fattige, efter Paulus' eksempel i 2 Kor 9. Her behøvedes ikke mange og lange sange. Her kunne man også holde dåb og altergang på en kort og smuk måde, og lægge hele vægten på ordet og bønner og kærligheden. Her måtte man have en god, kortfattet katekismus omfattende Trosbekendelsen, De Ti Bud og Fadervor. Kort sagt, hvis man havde folk og personer, der for alvor ønskede at være kristne, så var gudstjenestens orden og indhold snart bragt i stand.]

Men jeg kan og vil endnu ikke ordne eller indrette en sådan menighed eller forsamling. For jeg har endnu ikke folk og personer til det. Desuden ser jeg heller ikke mange, der føler behov for det. Men kommer det så vidt, at jeg må gøre det og bliver tvunget til det, så jeg ikke med en god samvittighed kan undlade det, så vil jeg gerne bidrage og hjælpe det bedste, jeg formår.⁹

Selve folkekirkens situation – som er et af hovedkendetegnene på den konstantinske æra – muliggjør og betinger en slik tenkning. Enheden mellom kirke og folk var en selvfølgelig forutsetning for Martin Luther, enheten mellom fyrste og kirkestyre var en kirkepolitisk nødløsning som ble permanent. Den frikirkelighet som kommer med religionsfriheten i Europa og fremveksten av Amerikas forente stater, lå ikke innenfor hans horisont. Men dette er vår virkelighet, og muliggjør at vi kan tenke førkonstantinsk i ekklesiologien: Den kristne kirkes situasjon i det sekulariserte Vesten ligner mer og mer på de første kristnes situasjon.

For det tredje er det i dag et stort spørsmål om det er dekning for å si at de nordiske folkekirker står med en sann luthersk bekjennelse som sitt fundament. En rekke kirkelige vedtak og ikke minst de økumeniske traktater som er underskrevet de senere år, fungerer som en kirkelig justering av bekjennelsesforpliktelsen. Leuenbergkonkordien lærer oss å lese CA om som om det var *Augustana Variata*¹⁰ som var kirkens offisielle bekjennelse, Joint Declaration gjør det samme. Og så kan en spørre med salmisten: "Når grunnvollene rokkes, hvem kan da bli stående?" (Salm 11,3) På dansk hold har det vært hevdet med styrke at i det læremessige frafall folkekirken nå representerer, er den eneste legitime grunn til å bli stående *kirkekampen*¹¹. Hvordan en nå vurderer dette, kan det være nyttig å minne om at Augustana Variata ikke førte til noe brudd mellom Luther og Melanchton. De personlige bånd dem imellom var for sterke. Men da Luther var død, ble Variata og Melanchtons kirkepolitisk motiverte forsøk på læremessig kompromiss opphav til de veldigste kamper innenfor lutherdommen, stridigheter som først ble bilagt 30 år senere med Konkordieformelen i 1580.

Enhet og samarbeid – flere nivåer?

Innenfor konfesjonell lutherdom har en gjennomgående tenkt at den enhet CA7 taler om, kommer til uttrykk i fullt kirkefelleskap, dvs. i prekestol- og nattverdfellesskap mellom kirkesamfunn. Et slikt fellesskap muliggjør både utveksling av ordinerte prester, og at kirkelemmer på reise har full adgang til nattverdbordet i hverandres respektive menigheter, og

---

⁹ I dansk oversettelse ved Finn B. Andersen, se <http://www.lutherdansk.dk/>

¹⁰ Melanchtons bearbeidelse av CA fra 1539, der han for å komme både Rom og Calvin i møte korrigerer den opprinnelige CA.

¹¹ Leif Andersen: Hvem fløjtede kirkekampen af, i *Vi som kirke*, s. 97 – 116. Lohses Forlag, Fredericia 1997.

nattverdbordet forutsettes da lukket. Grunnlaget for slik enhet skapes utelukkende gjennom læresamtalen.

Innen økumenisk tenkning har en tenkt seg muligheten av andre nivåer. Det er kjent hvordan allianseøkumenikk, eller praktisk samarbeid om konkrete oppgaver som f.eks. misjon (Lausanne) tenkes mulig uten at det er fullt kirkefelleskap.

Et tredje nivå – som også representerer et meget vanskelig problem – er spørsmålet om bønnefelleskap mellom enkelttroende fra ulike kirkesamfunn som ikke står i fullt fellesskap med hverandre. Kan vi f.eks. be bordbønn sammen når vi ikke står i fullt kirkefelleskap?

Det som er frykten innenfor konfesjonell lutherdom, er at dersom det ikke er klare grenser, både dogmatisk og praktisk-kirkelig, står en i fare for synkretisme eller for å gi anledning til uklarhet og forvirring i troen.

Det som er problemet for konfesjonell lutherdom er, at det synes vanskelig å ikke ende opp i en type kirkerett – kirkelig jus – som CA7 nettopp søker å unngå. Da Martin Luther mottok varselet om bannbullen fra paven i 1521, var det ikke tilfeldig at da han brente denne offentlig, brente han samtidig også de kanoniske bøker, der den romerske kirkelov og –jus var samlet. Den kanoniske rett fungerte som der rettslige, eller juridiske, vern om den katolske kirkeinstitusjon. Når CA7 bestemmer hva kirkens enhet består i, er noe av hovedpoenget at enheten er *åndelig* – ikke juridisk definert. Jeg tror vi står overfor en fare for å gjøre enhetstenkningen juridisk, noe som lett får til følge isolasjon.

Den menneskelige faktor

Når vi skal tale sammen om de ting som har med å skape enhet, har vi ikke bare med de rent dogmatiske spørsmål å gjøre. Vi er også selv med i en slik samtale, og gamle Adam vil som kjent gjerne føre ordet. Noe kirkehistorien også gir tallrike eksempler på.

Jeg tror at det kan være viktig her å minne oss selv om det første sendebrevet i Åpenbaringsboken, til Efesos:

Skriv til engelen for menigheten i Efesus: Dette sier han som holder de sju stjerner i sin høyre hånd, han som går midt mellom de sju lysestaker av gull: 2 Jeg vet om dine gjerninger og ditt arbeid og din utholdenhet, og at du ikke kan tåle de onde. Du har prøvet dem som kaller seg selv apostler, og ikke er det, og du har funnet at de er løgnere. 3 Du har tålmodighet, du har hatt mye å bære for mitt navns skyld, og du er ikke gått trett. 4 Men jeg har imot deg at du har forlatt din første kjærlighet. 5 Kom derfor i hu hva du er falt fra. Omvend deg, og gjør de første gjerninger! Men hvis ikke, så kommer jeg brått over deg og jeg vil flytte din lysestake bort fra sitt sted - hvis du ikke omvender deg. 6 Men du har dette: Du hater nikolaittenes gjerninger, som jeg og hater. 7 Den som har øre, han hør hva Ånden sier til menighetene: Den som seirer, ham vil jeg gi å ete av livets tre, som er i Guds Paradis! Åp 2, 1 - 7

Her hører vi om en menighet som vi ville kalt for en mønstermenighet. Den har utholdenhet, har lidd meget for evangeliets skyld ”uten å gå trett”, og har både lære- og kirketukt i orden. Likevel sier Jesus sitt ”Jeg har imot deg ...” Selv om alt var ”rett” i menigheten, var alt likevel galt! Den første kjærlighet var borte, noe som gjorde at alt annet kom i ulage.

Dette sier oss at det ”å ha rett”, selv det å ha *alt* rett, ikke gir noen garanti mot at lysestaken kan bli tatt fra oss. Det å ha rett representerer en fare – åndelig talt, idet det kan føre til retthaveri, som henger sammen med egenrettferdighet og dertil hørende hardhjertethet. Ingen blir frelst på dommens dag fordi han er rettroende!

På den siste store dag er og blir jeg intet annet enn en synder som trenger nåde. Så sier Jesus: ”Salige er de fattige i ånden, for himlenes rike er deres!” (Matt 5,3) Det er som hjelpeløse

syndere som er fattige i ånden, vi skal tale sammen – dersom vi skal tale *i Herren*. Da kan kanskje det også få skje som profeten Malaki taler om:

Da talte de med hverandre, de som frykter Herren. Og Herren lyttet og hørte det. For hans åsyn ble det skrevet en minnebok for dem som frykter Herren og høyakter hans navn. Mal 3, 16

CA 7

– latinsk tekst:

Item docent, quod una sancta ecclesia perpetuo mansura sit. Est autem ecclesia congregatione sanctorum, in qua evangelium recte docentur et recte administrantur sacramenta.

Et ad veram unitatem ecclesiae satis est consentire de doctrina evangelii et administratione sacramentorum. Nec necesse est ubique esse similes traditiones humanas, seu ritus aut ceremonias ab hominibus institutes. Sicut inquit Paulus: *Una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium cet.*

– tysk tekst:

Es wird auch gelehrt, daß alle Zeit müßte ein heilige christliche Kirche sein und bleiben, welche ist die Versammlung aller Gläubigen, bei welchen das Evangelium rein gepredigt und die heilige Sacrament laut des Evangelii gereicht werden.

Den dieses ist gnug zu wahrer Einigkeit der christlichen Kirchen, daß da einträchtiglich nach reinem Verstand das Evangelium gepredigt und die Sacrament dem göttlichen Wort gemäß gereicht werden. Und ist nicht noth zu wahrer Einigkeit der christlichen Kirchen, daß allenthalben gleichförmige Seremonien, von den Menschen eingesetzt, gehalten werden, wie Paulus spricht Ephes. 4,5,6: Ein Leib, ein Geist, wie ihr berufen seid zu einerlei Hoffnung euers Berufs, ein Herr, ein Glaub, ein Taufe.

CA 8

– latinsk tekst

Quamquam ecclesia proprie sit congregatio sanctorum et vere credentium, tamen quum in hac vita multi hypocritae et mali admixti sint, licet uti sacramentis, quae per malos administrantur, iuxta vocem Christi: Sedent scribe et pharisaei in cathedra Moysis cet. Et sacramenta et verbum propter ordinationem et mandatum Christi sunt efficacia, etiamsi per malos exhibeantur.

Damnant Donatistas et similes, qui negabant licere uti ministerio malorum in ecclesia, et sentiebant ministerium malorum inutile et inefficax esse.

– tysk tekst

Item, wiewohl die christliche Kirch eigentlich nichts anders ist, denn die Versammlung aller Gläubigen, jedoch dieweil in diesem Leben viel falscher Christen und Heuchler sein, auch öffentliche Sünder unter den Frommen bleiben, so sind die Sacrament gleichwohl kräftig, obschon die Priester, dadurch sie gereicht werden, nicht fromm sind, wie denn Christus selbst anzeigt Matth. 23,2. Auf dem Stuhl Mosi sitzen die Pharisäer cc.

Derhalben werden die Donatisten und alle andere verdammt, so anders halten.